

Investigating the Effects of Modernity, and Islamic Attitudes on the Worldview and Socio-Cultural Status of Contemporary Muslims

Ali Hosseini¹ Reza Eltiyami Nia² Sousan Ghasemi Heidari³

Research Article

Received:
30 July 2025

Revised:
30 June 2025

Accepted:
22 August 2025

Published:
26 August 2025

PP. 1- 27

Introduction

Modernity, with its unique characteristics, postmodernism with its moderating and dialogical outlook, and religion with its behavioral function and authoritative discourse, represent three distinct orders—Westphalian, postmodern, and Islamic—that have deeply engaged the human mind. Each seeks, in its own way, to impose a cultural and political system on the human world. From the perspectives of political science and geopolitics, analyzing how these systems regulate or disrupt the relationship between humans and nature is of great strategic importance. This research aims to explore the modern world, its philosophical foundations, and its influence on various aspects of life for Muslims and people of the Orient. The findings reveal that the contemporary history of Islamic countries in confronting Western modern civilization has been heavily affected by challenges such as nihilism, excessive materialism, aversion to religion, nature hostility, and Westernization. These foundational issues embedded in modernity have led to setbacks and difficulties in Eastern societies, manifesting in economic, political, cultural, and social problems, as well as in individual and collective ethics. Their impact is clearly visible in both the social and political dimensions of Islamic communities.

The study employs a descriptive-analytical and documentary approach to investigate these dynamics. By doing so, it seeks to contribute to a deeper understanding of how modernity shapes the conditions of Muslims and to propose pathways for more balanced coexistence and development within contemporary global contexts.

1. Associate Professor, Department of Philosophy, Yasouj University, Yasouj, Iran. (Corresponding Author)

Email: a.hosseini@yu.ac.ir Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-7891-7930>

2. Associate Professor, Department of Political Science, Yasouj University, Yasouj, Iran.

Email: eltyam81@yahoo.com ORCID ID: 0000-0002-8551-7310

3. PhD Graduated in Iranian History of Post- Islam, Shiraz University, Shiraz, Iran

Email: sosanghasemiheidari@mail.com Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0009-6041-396x>

Research Methodology

The method used in this research is a qualitative method of the analytical-causal type. Information was also collected using library resources, including Persian and Latin books, Persian and Latin magazines, and Internet sites. In order to resolve some of the mental challenges, an attempt was made to solve them through dialogue and discussion with experts in political science, social science, philosophy, and geopolitics.

Results & Discussion

Research updates on the impact of modernity, postmodernity, and Islamic perspectives on the worldview and socio-cultural situation of contemporary Muslims include new findings and approaches that attempt to provide a deeper and more comprehensive understanding of the complex interaction of these three trends. Among these updates are the following: 1) Recognizing overlaps and conflicts: New research focusing on the intersections and collisions between modernity and postmodernity with the Islamic perspective has shown that these approaches are not simply in complete conflict or completely integrable, but rather intersect in certain areas and in some areas operate in opposition to each other. This understanding of the complexities has led to the design of more flexible solutions in the face of socio-cultural challenges. 2) Developing contemporary Islamic methodology: Modern research seeks to design methodological frameworks that can help empower Muslims to confront modern questions and issues while preserving fundamental religious principles and creating a space for critical and creative thinking. 3) Analyzing the role of postmodernity in moderating the extremes of modernity: The most recent studies have introduced postmodernity as an effective tool in moderating the absolutist attitudes of modernity, which can help rethink Muslim identity and culture and accept diversity and polyphony. 4) Rereading Islamic identity in light of global developments: Contemporary research has examined how Islamic identity is reinterpreted and reproduced in response to the social and cultural changes in the world, which has led to the formation of new discourses that are consistent with the requirements of the times. 5) Focus on tangible social and cultural impacts: Recent studies have more closely analyzed the tangible impacts of modernity and postmodernity on the daily lives, social relations, cultural institutions, and social structures of Muslims, and have offered practical solutions for maintaining a balance between tradition and innovation. These findings all contribute to developing a better and more comprehensive understanding of the challenges and opportunities facing Muslims in the contemporary world and emphasize the need for interactive and multifaceted approaches.

Conclusion & Suggestions

In contrast to the secular idea of progress, which is indifferent to the past and emphasizes the elimination and abandonment of the past, Islamization provides a permanent vision of progress that is evolutionary and dynamic. It therefore avoids the separation of temporal values that is a hallmark of modern Western historiography. As

thinkers such as Petrarch, who depicted the Middle Ages as the Dark Ages, and tried to express this concept with his metaphors of the value-laden eras of the Renaissance and the Enlightenment, attempted to do. Verses 17-2 - Surah Al-Baqarah specifically challenges this false idea of change, development and progress that secularization and the idea of progress in Western civilization preach and promote and does not consider such changes and progress to be real: The Holy Quran says: Their example or parables like a person who lit a fire. When it illuminated everything around them, God took away their light (turned off that light) and left them in total darkness. Then they could not see anything. They are deaf, blind and dumb and will not return from total darkness to the straight path or path. Their example is like a passerby who is caught in a heavy and heavy rain accompanied by darkness and thunder. Every time there is a thunderclap, they put their fingers in their ears for fear of death. But God encompasses the disbelievers or deniers of religion from all sides and whenever He wills, He can take away their sight and hearing and destroy them. The tragic characters of these Quranic allegories can also be seen in most Greek mythology as well as Greek stories in Western texts and literature. The rise of secularization and the idea of progress transformed Western man and the followers of Western ideas from his position as children of God into a Promethean man because in the eyes of other Western man he has become so brave and courageous that he can challenge the order and will of God in the universe, as well as the divine providence and the destiny that has been destined for him. This point has been proven that Western man and the followers of the West, instead of overcoming the abyss or dark pit of his uncertainty and the anxiety and pain and suffering caused by his existential suffering through absolute reliance on his own wisdom or intellect, has become a Sisyphean man or Sisyphus (Sisyphus who was condemned to roll a stone up a hill) is always condemned to roll a stone to the top of a hill only to sit and watch it roll down again.

Key Words: Modernity, Transformation, Islam, Progress, West

بررسی تأثیرات مدرنیته و نگرش اسلامی بر جهان بینی و وضعیت فرهنگی -

اجتماعی مسلمانان معاصر

علی حسینی ^۱، رضا التیامی نیا ^۲، سوسن قاسمی حیدری ^۳

مقاله علمی

چکیده

مدرنیته با ویژگی‌های منحصر به فردش، پسامدرن با نگاه تعدیلی و نسبیت باور و دین با رویکرد استعلایی و حکمی خود، سه فضای نظم و ستفالیایی، پسامدرن و اسلامی اند که ذهن انسان را به خود مشغول کرده‌اند. هر یک تلاش می‌کند نظام فرهنگی و سیاسی خاصی را بر جهان انسانی تحمیل کند. مدرنیته با نوآوری‌ها و اندیشه‌های جدیدش لزوماً به طور کامل در تضاد با اسلام نیست، اما نیازمند رویکردی اسلامی است که بتواند سازوکاری مولد و حیاتی برای تحقق نیازهای مسلمانان ایجاد کند و اندیشه‌های استوارتر و تحمل‌پذیرتری را آزاد سازد تا عمل و تفکر آزادانه در میان مسلمانان ارتقا یابد. این پژوهش در پی شناخت جهان مدرن و بن‌مایه‌های فلسفی آن و تأثیرش بر زندگی مسلمین و مردمان مشرق زمین است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد تاریخ معاصر کشورهای اسلامی در مواجهه با تمدن غربی، موجب واپس‌زدگی‌ها و چالش‌های فراوانی شده است. مشکلات نظری و ذهنی اندیشمندان و اختلال‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی ناشی از بنیادهای مدرنیته مانند انسان‌محوری، کمی‌نگری، هویت‌زدایی، پوچ‌گرایی، رفاه‌زدگی، دین‌گریزی، طبیعت‌ستیزی و غرب‌زدگی است. این تأثیرات در زندگی اجتماعی، سیاسی و اخلاقی فردی و جمعی مسلمانان مشهود است. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و اسنادی به بررسی این موضوع می‌پردازد تا بتواند راهکارهای متعادل و کارآمدی ارائه دهد.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۵/۸

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۵/۳۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۶/۴

تاریخ انتشار:

۱۴۰۴/۷/۱۹

واژگان کلیدی: مدرنیته، دگرگونی، اسلام، پیشرفت، غرب

۱. دانشیار گروه فلسفه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران، (نویسنده مسئول)

Email: a.hoseini@yu.ac.ir Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-7891-7930>

۲. دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه یاسوج، یاسوج، ایران.

Email: eltyam61@yahoo.com Orcid Code: <https://orcid.org/0000-0002-8551-7310>

۳. دانش‌آموخته دکتری تاریخ ایران بعد از اسلام، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

Email: sosanghasemiheidari@mail.com Orcid Code: <https://orcid.org/0009-0009-6041-396x>

مقدمه

ویر با مهارت کامل، مقولات اروپامحورانه را درون مفاهیم محوری علمی و اجتماعی خود وارد نموده است. به گونه‌ای که غرب را متبرک به مجموعه بی‌نظیری از نهادهای عقلانی آزادی خواه و زمینه ساز رشد و ترقی نشان می‌دهد و نبود آنها را در شرق و جهان اسلام، باعث عقب ماندگی آنها و عدم ایفای نقش خاص توسط شرق در این تمدن جدید یا مدرنیته غربی می‌داند. مدل ویر که به نوسازی هم شهرت دارد معتقد است که مشخصه سرمایه داری و جامعه پیشرفته، جدایی بنیادین حوزه خصوصی و عمومی در غرب است، اما در جامعه سنتی اسلامی و شرقی چنین چیزی وجود ندارد! عقلانیت رسمی به عنوان جوهره مدرنیته تنها زمانی می‌تواند رواج یابد که این تفکیک وجود داشته باشد. وی ادامه می‌دهد این عقلانیت در عرصه ابزار و صنعت باید در عرصه‌های سیاسی، فرهنگی، نظامی، اقتصادی و اجتماعی گسترش یابد و به اصطلاح نوسازی صورت گیرد. وی دومین ویژگی متمایز شرق و غرب را وجود توازن اجتماعی قدرت در غرب و نبود آن در شرق می‌داند. وی می‌گوید در غرب قدرت توزیع شده است ولی در شرق استبداد و امپراتوری یا تک دولت شرقی حاکم است. تنها غرب توازن میان نیروها و نهادهای اجتماعی را تجربه کرده و در شرق خبری از این تغییرات نیست و استبداد شرقی حاکم است (Hobson, 2004 : 5).

جدول ۱: مقایسه فرهنگ غرب و شرق در اندیشه ویر

غرب (مدرنیته غربی)	شرق و جهان اسلام
حسابرسی دقیق و چندگانه	فقدان حسابرسی عقلانی
شهرهای آزاد و مستقل	جناح‌های سیاسی و اجرایی
بورژوازی شهری مستقل	بازرگانان تحت کنترل
دولت عقلانی و دموکراتیک	دولت پاتریمونیا و مستبد شرقی
علم عقلانی	صوفی‌گری
اخلاق پروتستان و پیدایش فرد عقلانی	ادیان با احکام آمرانه و غلبه زندگی جمعی
تشکیلات نهاد گونه اساسی و پیدایش فرد عقلانی تمدن با بخش بندی‌های مجزا همراه با نوعی توازن قدرت اجتماعی بین همه گروهها و نهادها (نظام پراکنده) قدرت یا تمدن مبتنی بر اهرم‌های قدرت متعدد، جدایی قلمروهای عمومی از قلمرو خصوصی	تشکیلات نهادی اساسی در شرق تمدن‌های یکپارچه که در آن برای دستیابی به قدرت، میان گروهها و نهادها توازن وجود ندارد (نظام تک دولتی و امپراتوری سلطه) در هم آمیختگی قلمروهای عمومی و خصوصی (نهادهای غیر عقلانی)

این نوع پاسخ و تحلیل همه را به این نتیجه می‌رساند که تنها غرب خلاقیت و ویژگی رو به پیشرفت را داشت و این ارزشها از ابتدای تاریخ تا به امروز در جهان اسلام و شرق وجود نداشته است. غرب پیشرفت‌گرا و خلاق طبق گفته ویر به مدرنیته رسید و شرق اسیر استبداد، سکون و بردگی شد.

متفکر امریکایی، رابرت نیسبت (۱۹۸۰)، در اثر خود می‌گوید هیچ ایده‌ای، مهمتر از ایده پیشرفت و یا به اندازه ایده پیشرفت در تمدن غرب وجود نداشته است. وارن ویگر (۱۹۶۲) تاکید نمود که ایده و مسئله پیشرفت، مهمترین ویژگی و موضوع فراگیر در اندیشه غرب مدرن است. اسپادافورا، با بررسی مطالعات و دیدگاههای ارائه شده توسط مورخان و مطالعات خود دریافت که ایده پیشرفت در غرب هم به عنوان فرضیات تاریخی و هم اجتماعی سیاسی و نیز به عنوان تغییر و تقدس زدایی از ایمان مذهبی تلقی می‌شود. ایده پیشرفت و بهبودی مستمر، مبتنی و متکی بر چشم انداز قدرتمند توسعه علم و فناوری است (توسعه علم و فناوری به عنوان یک محصول انقلاب صنعتی محسوب می‌شود Spadafora, 1990, p.2). اما همزمان یکسری ارزشهای بدبینانه‌ای وجود دارد که به ایده پیشرفت نسبت داده می‌شوند و به صورت رویایی در ایده پیشرفت دنبال شده‌اند. به رغم اینکه ایده پیشرفت به عنوان یک ایده ی مدرن مورد توجه قرار گرفته است اما حقیقت این است که این قبلا در اندیشه غرب مدتها قبل از اینکه به ایمان روشنگری تبدیل شود وجود داشته و نهفته بود. مدتها قبل تر در اوایل قرن پنجم قبل از میلاد توسط یک متفکر مسیح نظیر آگوستین درک شده بود. آگوستین بر ایده وحدت و عمومیت بشر و یا جهانی بودن و یکی بودن عامه مردم به واسطه ی مشیت الهی تاکید نمود. برای مثال در اثر خود با عنوان شهر خدا می‌نویسد: نمی‌توان باور کرد که خداوند حوزه و سلطت خود بر بشر، سلطه بر آنها و بندگی آنها را بیرون از قوانین مشیت خودش قرار داده است و تصور کرد که تحت مشیت او نیستند (Augustine, 1993, p. 158) ویژگی‌های جذاب و دلربای مدرنیته غربی چیستند و سنت‌های مخفی و نهفته رویای یک مدرنیته بدون جنگ کدامند؟ آیا توجهات نظری جهانی برای دخالت‌های نظامی وجود دارد؟ پیدایش مدرنیته، انسان اومانستی خلق کرد و نه مذهب، که برای رهایی از درد اضطراب، نگرانی و وحشت و بیچارگی و تنهایی خویش به ثروت، قدرت و جنگ روی آورد. ساختن چنین انسانی رهاورد مدرنیته غربی است. منطق مدرنیته، عمیقا متضاد از آب درآمد. توسعه یافتگی برخی به قیمت توسعه نیافتگی دیگری تمام شد. قربانیان مدرنیته چندین برابر بهره‌مندان آن هستند (White, 1967: 1-9). تجلی افراطی این نبرد ایدئولوژیکی که بعد از پایان جنگ سرد نمود یافت و به بلوغ خود رسید، فرانسیس فوکویاما بود که ادعا نمود پایان تاریخ، کمونیسم یا جامعه طبقاتی نخواهد بود بلکه پیروزی دموکراسی لیبرال و لیبرالیسم اقتصادی بر همه اشکال و یا فرمهای ایدئولوژی اقتصادی و سیاسی است. او معتقد بود که این پیشرفت به لحاظ ویژگی جهانی است و اوج و قله تاریخی بشریت است (Fukuyama, 2006, p. 48-50). متفکران غربی طیف‌های مختلف سکولاریزاسیون را فرایند لازم و مستمر در نظر گرفته‌اند و چنین تلقی کرده‌اند که همه بشریت و تمدنها باید این طوفان جریان تاریخی را بپذیرند و در معرض ریسک آن قرار گیرند این طوفان یا سیل جریان تاریخی که بسیاری از امپراتوریه‌ها، نژادها و حتی مذاهب را به مگاک عدم و نیستی انداخت. چنین اندیشه‌ای، زمین حاصلخیزی برای توسعه و رشد ایده پیشرفت است- ایده‌ای که حامل مدرن سکولاریزاسیون است که به لحاظ فلسفی به جنبه‌ها و ابعاد مختلف دانش و عمدتا در علم، سیاست و اقتصاد نفوذ یافته است.

مسئله اصلی این پژوهش این است گفتمان عصر مدرنیته و نظم و ستفالیایی تاکید بر مرجعیت عقل و لوگوسنترسم اروپایی دارد. با وجود اینکه گفتمانهای نظری از دکارت تا به امروز در طول عصر روشنگری، عقل انسان را منبع پیشرفت معرفی کردند اما هنجارها و ارزشها توسط مدرنیته متحول شدند و به جای اهمیت معنوی و الهی آنها که چون از سوی آفریدگار آمده‌اند، تاکید کرد که باید مورد قبول عام قرار گیرند و عقلی قلمداد شوند. این طرز تفکر سبب جدایی انسان از طبیعت شد. با وجود اینکه مدرنیته در ابتدا ادعا داشت که خواهان زدودن جهل و خرافات از جوامع است و انسان را موجوداتی

فرض کرد که به طور نامحدود در حال تکامل هستند و به این نتیجه رسید که عقل در تمام جوامع متفکر یکی است و از این نظر ادعا می‌کرد که تمام فرهنگها و تمدنها مساوی هستند و در واقع ادعای نفی نژادپرستی و نفی جنسیت‌گرایی داشت و مبشر یک ساختار پسانژادی بود اما در عمل این ذهنیت را القا نمود که بالاترین شکل عقل و آزادی در اروپا ظاهر شده است و در اروپا متمرکز است (هگل چنین ادعایی دارد) و نقشه روشنگری به گونه‌ای ترسیم شد که اروپای غربی در مرکز این نقشه قرار گرفت و جهان اسلام و شرق در اطراف و منطقه پیرامونی نقشه روشنگری قرار گرفتند و این منطقه پیرامونی را بالقوه عقلانی ولی بالفعل سرشار از جهل و بربریت قلمداد نمودند. لذا مدرنیته و روشنگری دقیقاً خلاف جهت اندیشه خود حرکت کرد و باعث یکسری تحمیلات و سلطه‌گری‌ها و اثرات منفی بر جهان اسلام و شرق گردید و قربانیان زیادی را به وجود آورد. جهان اسلام با این اندیشه‌ها و نگاه‌ها آسیب دید و تمدن اسلامی و نقش مسلمان و شرق نادیده گرفته شد و به عنوان مردمان بدون تاریخ و فاقد اندیشه‌های عقلانی قلمداد شدند. لذا در این راستا به دنبال پاسخگویی به این سوالات هستیم که بن‌مایه‌های فلسفی مدرنیته کدامند و موانع پذیرش مدرنیته در جهان اسلام چیستند.

۱. چارچوب نظری و روش پژوهش

روش‌شناسی مجموعه گفتارهای منطقی است که در ارتباط بین ذهنی اجتماعات اندیشمندان پذیرش می‌شود و هدایتگر نظری تحقیقات به شمار می‌آید. روش‌شناسی به عنوان الگوی منطقی در تحقیقات، ضمن ترسیم مسیر حرکت اندیشمندان سعی در هدایت چگونگی عبور در مسیر و به‌کارگیری روش‌های مناسب در طول تحقیق دارد. تا قبل از رنسانس عقل‌گرایی سنتی عمدتاً بر پایه روش ارسطویی به عنوان مبنای شناخت تلقی می‌شد ولی پس از رنسانس نهضت جدیدی علیه عقل‌گرایی سنتی آغاز شد که تجربه و آزمایش و مشاهده را به عنوان مبنای کار پذیرفت در تفکر عقل‌گرایان روش قیاسی مبنای کار است. بدین معنی که با استدلال و روش منطقی و تحلیل عقلانی فرد می‌تواند حقایق را کشف نماید، اما در تفکر تجربی روش استقرایی مبنای کار است؛ بدین معنی که با مشاهده و آزمایش و شناخت ماهیت پدیده‌ها می‌توان با شناخت جزئی‌ها و ارتباط آنها با یکدیگر به کلی پی‌برد و قوانین و نظامات کلی را نتیجه‌گیری کرد. هر کدام از این دیدگاه‌ها اجزایی داشته و دارد ولی نکته‌ای که باید توجه داشت این است که میزان درستی هر یک از آنها بستگی به درجه اعتبار و درستی ابزار شناخت این دیدگاه‌ها دارد، یعنی اینکه عقل به عنوان ابزار شناخت دیدگاه عقل‌گرا، حس به عنوان ابزار شناخت دیدگاه تجربه‌گرا، تا چه اندازه قادر به کشف حقیقت اشیاء و پدیده‌هاست و تا چه اندازه خطا و اشتباه در آن راه ندارد (Hafeznia, 1989:5-10).

ادوارد سعید معتقد است نظریه دیگر پنداری عنصر اصلی جریان سلطه است. اروپائیان با تشریح ویژگی‌های متفاوت مردم ساکن مناطق حاشیه‌ای و تاکید بر ضعف‌ها و مشکلات اجتماعی آنها، توجیهی اخلاقی برای کوشش‌های خود در متمدن‌سازی و استعمار این مردمان ارائه می‌کردند. این جریان، بر اهمیت دسته‌بندی‌های خاص نژادی و قومی در سرزمین‌های اروپایی و غیر اروپایی تاکید می‌کرد. به عنوان مثال اینگونه تبلیغ و ترویج کردند که سیاهپوستان دارای احساسات و عواطفی شدید و غیرقابل اداره‌اند. ذهنی بسیار ترسو بی‌باک، ستیزه‌جو و بی‌رحم، خلق خوی تند، منش و رفتاری خودخواهانه، فریبکارانه و تنبل دارند. عاشق شادمانی‌های آشوبگرانه و افراط‌آمیز هستند و شهوت‌رانی و وحشتناک، پدرانی خشن و دوستانی نامطمئن. به اعتقاد سعید، رفتار فرهنگی سلطه، حتی بدترین نمونه‌های امپریالیسم افراطی دولتهای اروپایی

را در دوره جدید توجیه کرده است و اینگونه برده داری را توجیه کردند (Jones et al., 2004: 77-78). میرحیدر، معتقد است گفتمان‌های نظری از مدرنیته تا پوزیتیویسم در طول عصر روشنگری، عقل انسان را به عنوان منبع پیشرفت معرفی کردند. عقل، علم و تکنولوژی را تولید می‌کند که آنها منابع مادی پیشرفت و توسعه محسوب می‌شوند. هنجارها و ارزشها به جای اهمیت الهی و معنوی که چون از سوی افریدگار آمده‌اند باید مورد قبول عام قرار گیرند و عقلی قلمداد شدند. علم هنجاری سبب شد که انسان از طبیعت آزاد شود و همچنین از جهل و خرافات دور بماند. این تفکر به این نتیجه رسید چون عقل در تمام جوامع متفکر یکی است، بنابراین تمام ملل در طول اعصار و همچنین تمام فرهنگها از این نظر مساوی هستند. همه بالقوه قدرت تفکر دارند اما همین نظریه‌ها در عین حال این ذهنیت را القا می‌کنند که بالاترین شکل عقل و آزادی اول بار در اروپا ظاهر شد و موجب شد مدرنیسم اروپا محور تلقی شود. لذا نقشه جهان به گونه‌ای ترسیم شد که اروپای غربی در مرکز آن و با عقلانیت متمرکز شناخته می‌شود و اطراف آن را منطقه پیرامونی که بالقوه عقلانی ولی بالفعل از جهل و بربریت رنج می‌برد احاطه کرده است. لذا با چنین برداشتی، روشنگری و مدرنیته در عمل خلاف جهت اندیشه خود حرکت کرد و به گفته منتقدان، مدرنیته یکسری قربانیانی تولید کرد: دهقانان، کارگران، زنان، استثمارشده‌ها و یک نظام از نهادهای تئیهی مثل زندان، بیمارستان‌ها و نهادهای روان درمانی و تادیب‌خانه درست شدند که باید عقل اروپایی اعمال کنند (Mirheidar, 2000: 1-4).

جدول ۲: فضای جهانی نظم و ستفالیایی یا نظام بین الملل ۱۶۴۸م. تا امروز (دوران مدرن)

مبتنی بر نگرش واقع‌گرایانه
ظهور حاکمیت‌های سرزمینی و مرزهای تثبیت شده و عینیت یافت آنها در نقشه سیاسی جهان و اشاعه ذهنیت ما و دیگران
تاکید بر مرجعیت عقل در عصر روشنگری و لوگوس‌تریسم اروپایی
استفاده از مذاکره و سایر ابزار دیپلماتیک در روابط بین الملل برای جلب منافع سیاسی و اقتصادی غرب
بردباری منفی پیشنهاد دوره مدرن
صلح و ستفالیایی از قدرت و منفعت تبعیت می‌کند بنابراین کوتاه مدت است
در ارتباط با تنظیم رابطه انسان با محیط زیست، وجود دولت خود مانع محسوب می‌شود

باقری به نقل از نصر می‌گوید که وی اختلاف بین علم سنتی و جدید را اختلاف مبنایی می‌داند و معتقد است که دانش سنتی بر پایه اعتقاد به متافیزیک؛ اسطوره و دین مبتنی بود. اما دانش مدرن بر پایه قیاس و تجربه استوار است. به باور نصر این روش قیاس و تجربه به زدودن معرفت باطنی همت گمارده و آدمی را از کنه معرفت متعالی خویش دور کرده است. نصر دانش سنتی را رهیافتی برای وصول به حق و باری تعالی می‌داند (Bagheri, 2008: 3).

بدین ترتیب، نظریه‌های انتقادی رویکردی اصلاح‌گرایانه دارند و در پی شناخت و حذف علل و عواملی هستند که موجب بروز و ایجاد ساختار اجتماعی شده‌اند که انسان‌ها در آن اسیر بازیگران قدرت و ثروت می‌شوند. اسلام، سه سطح از «شناخت» یعنی معرفت حسنی، معرفت عقلی، معرفت شهودی را به رسمیت می‌شناسد و معرفت وحیانی را با

مضامینی از سنخ هر سه حوزه معرفت (حسی، عقلی، شهودی) و حوزه‌های فراتر از آن، منبع مستقل معرفت می‌داند. لذا در این راستا دو فضا یا چارچوب بحث را یعنی فضای مدرنیته یا فضای جهانی نظم و ستفالیایی (دوران مدرن) را با فضای انقلاب اسلامی (گفتگوهای فرهنگها و تمدنها) تبیین می‌کنیم. تا قرن حاضر، غرب مطلق بود و اگر بار دیگر از هویت غرب سخن می‌گویند بدان جهت است که آن پیشگویی‌های غرب محقق نشد و فقر و جهل و جنگ نه فقط از میان نرفته بلکه بیشتر و شدیدتر و هولناک‌تر هم شده است. پیش از این می‌گفتند غرب یعنی پیشرفت و آزادی و برابری. ولی اکنون در بنیان پیشرفت، آزادی و برابری خللی پدیدار شده است (Davari Ardakani, 2019: 110).

در عصر جهانی شدن و مدرنیته، مسلمانان با چالش‌ها و فرصت‌هایی مواجهند که ممکن است جهانی‌بینی، ارزش‌ها و رفتارهای فرهنگی-اجتماعی آن‌ها را دگرگون کند. هم‌زمان، نگرش‌های اسلامی (سنتی، اصلاح‌گرایانه، سکولار-اسلامی و غیره) می‌توانند واکنش‌ها و جهت‌گیری‌های متفاوتی در برابر مدرنیته ایجاد کنند. از این رو؛ با این سوال کلی که، مدرنیته و نگرش‌های اسلامی چگونه و تا چه اندازه بر جهانی‌بینی و وضعیت فرهنگی-اجتماعی مسلمانان معاصر اثر می‌گذارند؟ و اینکه چگونه تجربه مدرنیته ارزش‌ها، هنجارها و روابط اجتماعی مسلمانان را تغییر داده است؟ و نگرش‌های متفاوت اسلامی چه نقشی در تعدیل یا تشدید این تغییرات دارند؟ و اینکه پیامدهای فرهنگی-اجتماعی این تعامل چه هستند؟ نقطه عزیمت این تحقیق است که، با این باور و تحلیل نقش مدرنیته و نگرش‌های اسلامی در شکل‌دهی به جهانی‌بینی و وضعیت فرهنگی-اجتماعی مسلمانان معاصر و اهدافی همچون؛ ۱) شناسایی شاخص‌های مدرنیته و مولفه‌های نگرش اسلامی مربوط به جهانی‌بینی. ۲) بررسی رابطه بین میزان مواجهه با پدیده‌های مدرن (مثلاً رسانه، آموزش، اشتغال شهری) و تغییرات ارزشی. تحلیل تفاوت‌های نسلی، جنسیتی، و طبقاتی در پذیرش یا مقاومت نسبت به مدرنیته. ۳) بررسی پیامدهای فرهنگی-اجتماعی (مثل تغییر ساختار خانواده، مشارکت اجتماعی، هویت دینی) ناشی از تعامل مدرنیته و نگرش اسلامی تا چه اندازه حائز اهمیت است، که در این پژوهش به آن پرداخته شده است.

۲. ماهیت و چیستی مدرنیته

در تبیین ماهیت نظری مدرنیته علاوه بر استفاده از سوژه، خرد و آزادی؛ از مفهوم مدرنیته بی‌نهایت است استفاده می‌کنیم. باید پرسید چه چیزی در درون، مدرنیته را جهانی کرده است؛ بی‌هایتی. مدرنیته در تاریخ، در نگاهش به جهان و زمان بی‌نهایت است یعنی هیچ چیزی اساس آزادی و عمل مدرنیته و انسان غربی را محدود و مشروط نمی‌کند. بی‌نهایت در نگاه انسان غربی در میل و هوس او در تعبیر از همه چیز به خصوص از انسان و جهان است و حوزه شناخت و آزادی خود را بی‌نهایت می‌داند یعنی انسان در ذهن به میزان بی‌نهایت آزاد است و این تضاد دارد زیرا انسان در دنیای واقعیت، واقعا آزاد بی‌نهایت نیست و دوم اینکه ما در بی‌نهایت داریم می‌رویم اما نمی‌توانیم بگوئیم به کجا می‌رویم (Hodashtian, 1994: 46).

نیروهای اجتماعی که حامل و تجسم مدرنیته بودند با مخالفان قدری روبرو شده‌اند که ممکن است با خشونت افراطی همانند گذشته واکنش نشان دهند. این نشان دهنده این است که عصر بعد از انقلاب فرانسه، عصر مملو از خشونت و

جنگ طلبی افراطی بوده است. شکل جدیدی از خشونت‌های بزرگ مقیاس سازمان یافته با شروع انقلاب فرانسوی توسط دولت‌های غربی شروع شد. با آمدن ناپلئون و بعد از وی فرهنگ جدید ملی‌گرایی گسترش یافت. اما در سراسر قرن ۱۹ ابزارهای جنگ با اختراع مداوم تکنولوژی‌های مخرب و فرقه‌های افراطی و جنگ طلب تکمیل و دنبال شد. پیگیری ظالمانه نوآوری‌های تکنولوژیکی به عنوان یک ویژگی مهم فرهنگ مدرنیته غربی قلمداد می‌شود. چگونه ادعا و اهداف روایت‌های روشنگری با نتایج عملی تمدن جامعه لیبرال غربی مطابقت و همخوانی دارد. آدرنو و هورکهایمر در آثار خود به نام دیالکتیک روشنگری نشان دادند که چگونه خواسته‌ها و شعار آزادی خواهی مدرنیته و مدرنیست‌ها در عمل بشریت را به سوی بربریت رهنمون ساختند (Lawrence, 1999: 1-2).

ماهیت سلطه‌گرانه و جنگ طلب تمدن جدید مهم است. پتانسیل مخرب ابزارهای مادی تمدن جدید نادیده گرفته شده است و از ذهن ایدئولوژیست‌های پس از روشنگری مخفی ماند. در جهان و به خصوص آمریکا و بریتانیا، تئوری لیبرال از حکومت و جامعه، پیامدهای نظامی مدرنیته را درک نکرد و اساساً نمی‌خواست بفهمد. همانطور که پیک می‌گوید پیامدهای نظامی صنعتی شدن به طور اساسی کشف نشد (در نیمه اول قرن نوزدهم). چرا تکنولوژی‌های جدید انهدام و کشتار، تظہیر داده شدند؟ بعد از کنگره ونیز، یک دوره بی‌نظیر صلح در اروپا وجود داشته است که نزدیک صد سال طول کشید. انرژی‌های طبقات حاکم بعد از سال ۱۸۱۵ مصروف تامین نظم در خانه یا وطن شد. متفکران لیبرال مخالف جنگ و خشونت بودند و آن را سرزنش می‌کردند و جنگ طلبی و خشونت را خوی اشرافیت فاسد می‌دیدند که به دنبال منافع خود هستند. همانطور که ولتر می‌گوید لیبرالیسم قرن نوزدهم، فردگرایی هابز را پذیرفت اما آنقدر سست و کم‌مهار بود که نظم داخلی و روابط خارجی مسئله دار نباشند. جی اس میل می‌نویسد؛ جنگ برای مدرنیست‌ها و ایدئولوژیست‌های مدرنیته و لیبرال بد بود زیرا بخش تولید و منابع را تخریب می‌کرد. آنها معتقدند که تنها مقامات مستبد که در پی افزایش مالیات برای تداوم قدرت خود هستند و به دنبال گسترش بروکراسی و افزایش کنترل بر جمعیت هستند به دنبال ایجاد جنگ می‌باشند، ولی این یک پندار ساده بود. این ساده لوحی قرن نوزدهم بود زیرا اروپاییان به درس‌های جنگ‌های داخلی آمریکا توجه نکردند. به علاوه قربانیان اصلی و اولیه تکنولوژی نظامی انقلاب صنعتی و تروریسم، غیر اروپائیان و غیر سفید پوستان به خصوص مسلمانان و سیاهان بودند. لذا به ماهیت جنگ طلبی مدرنیته توجه نکردند. در حالی که اروپا از صلح و صنعتی شدن و پیشرفت بهره می‌برد ارتش‌های این کشورها در حال اعمال، تسویه حساب نژادی و اجرای هنر نظامی خود در جوامع کمتر توسعه یافته و دارای تکنولوژی پایین‌تر اسلامی، آفریقایی و آمریکای لاتین بودند. (Lawrence, 1999: 1-2). در واقع منظور این است که آرمان‌گرایی لیبرالها بسیار ساده‌انگارانه و با واقعیت عملی جامعه غرب و سیاستمداران آنها متفاوت بود و در حالی که افکار و ایده‌های لیبرالیستی بر سر زبانها بود اما در عمل تمدن غرب برخلاف تمام باورها و مدعیات لیبرالیستی و انسانی خود عمل کرد و رویکرد غیر انسانی را بر علیه غیر غربی‌ها در پیش گرفت. با مواجهه و مقاومتی که جمهوری اسلامی ایران بر علیه غرب داشت

این مفاهیم و ناکارآمدی آنها ثابت شد. دیگر نه لیبرالیزم الهام بخش است و نه دموکراسی خواهی و نه حقوق بشر مدل غربی و نه جامعه مدنی با مدل غربی.

۳. ویژگی‌های فکری و سیاسی عصر مدرن

۳-۱- تفاوت در نگرش و جهان بینی

امروزه انسانها در دنیایی زندگی می‌کنند که مقوله فرهنگ، اصلی‌ترین دغدغه تمامی جوامع بشری و عمده‌ترین شاخصه مرزبندی و تعیین هویت ملل مختلف جهان شده است. کلوکن و اشتربک بر پنج مقوله اساسی در ارتباط با حیات انسان‌ها اشاره دارند که جوامع گوناگون نگرشهای متفاوتی نسبت به آنها ابراز می‌کنند اگر نگرش جوامع و انسانها نسبت به این چند پارامتر یکسان باشد، آن جوامع و انسانها به سمت همگرایی و همزیستی حرکت خواهند کرد این پارامترها عبارتند از:

۳-۱-۱- نگرش نسبت به سرشت و ذات انسان

فرهنگ‌های گوناگون اعتقاد فلسفی متفاوتی نسبت به سرشت انسان دارند. برخی از فرهنگها بر این باورند که انسانها فطرتا بدذات هستند. این اعتقاد فلسفی در اعمال آنها انعکاس یافته و به تثبیت و نهادینه شدن رفتارهای خاص اجتماعی، اقتصادی و سیاسی منجر شده است. در زمینه نگرش به سرشت انسان، دین مبین اسلام، انسان را پاک نهاد و صاحب سرشت متعالی می‌داند تا آنجا که خداوند در قرآن کریم می‌فرماید من از روح خودم در انسان دمیدم و در جای دیگر می‌فرماید من انسان را خلیفه خودم در زمین قرار دادم. این در حالی است که مکاتب فکری مدرن غربی همگی به نوعی به سرشت انسان بدبین هستند و در عمل به دوگانه انگاری و تبعیضهای ساختاری در عرصه علم و تفکر و جنسیت قائل هستند (Sabaghpour, 2006: 48).

۳-۱-۲- نگرش به رابطه انسان با طبیعت

فرهنگهای بشری نگرش متفاوتی به طبیعت دارند. برخی از فرهنگها به ویژه فرهنگهای جوامع ابتدایی خود را اسیر و مقهور طبیعت می‌دانند. این فرهنگها معمولاً از کل مسئولیت‌های فردی و اجتماعی دست می‌کشند و اداره امور اجتماع را به دست عوامل ماورایی می‌گذارد. این گونه جوامع فرهنگ تسلیمی و تقدیری دارند. در دوران بنی امیه و بنی عباس و امروز نیز برخی از نحل‌های فکری این نوع نگرش را داشته و دنبال می‌کنند. برخی از جوامع و فرهنگهای امروزه، نژاد و فرهنگ و ارزشهای غربی را سرنوشت محتوم جامعه بشری دانسته و در توجیه نگرش خود می‌گویند غرب به واسطه داشتن اقتدار و قدرت خود حق دارد فرهنگ و ارزشهای خود را بر دیگران اعمال کند و بقیه جهان باید مطیع و مقهور این فرهنگ باشد و هر گونه مقاومتی در برابر این پدیده را سرزنش می‌کنند. این در حالی است که از دیدگاه دین مبین اسلام، انسان صاحب اراده و مختار و همینطور مسئول در برابر اعمال و رفتارهای خود می‌باشد. بر پایه دیدگاه اسلامی درست است که محیط و شرایط بر انسان تاثیر می‌گذارد اما در نهایت این من انسان است که تصمیم می‌گیرد که چه

انجام بدهد و چه انجام ندهد و تحت هیچ شرایطی انسان نمی‌تواند از خود رفع مسئولیت نماید. در این فرهنگ اصیل به انسان اختیار داده می‌شود که با استفاده از آزادی مقدس، راه خود را برای رشد و تعالی هموار نماید در این بینش، انسان، اساس تحولات و تغییرات در عرصه‌های خویشتن و جامعه خویش خواهد بود (Rahbar & Akhundzadeh, 2008: 12-13).

۳-۱-۳- نگرش به روابط افراد در جامعه

در برخی فرهنگها و جوامع در عصر مدرن، روابط عمودی مستبدانه‌ای در سطوح مختلف وجود دارد. همواره امروزه در اغلب جوامع غربی و بسیاری از کشورهای جهان سوم یک یا چند نفر تصمیم می‌گیرند و اکثر اعضای جامعه بدون چون و چرا اطاعت می‌کنند. در برخی جوامع روابط افقی و همکاری متقابل غالب است. در عصر مدرنیته برخی جوامع به فردیت و منافع فردی و روابط افراد و اصل و نسب اهمیت می‌دهند و در برخی جوامع به ضابطه‌گرایی و مقررات و هنجارها بها می‌دهند.

۳-۱-۴- نگرش بر مبنای فلسفه زندگی

فرهنگهای بشری، فلسفه و بینش متفاوتی نسبت به به حیات و فعالیت انسانها دارند. برخی فرهنگها، بودن را در خوش زیستن معنا می‌کنند و برخی دیگر، بودن را به تفکیک عمل کردن معنا می‌کنند. هنگامی که بودن ارزش می‌یابد افراد جامعه چنانکه هستند می‌نمایند و خوش بودن و خوش زیستن را بر کار کردن و تحمل سختی ترجیح می‌دهند. اما در عمل کردن، قبول عمل اهمیت وجود و زندگی انسان است. بر مبنای نگرش اسلامی، فلسفه زندگی، عبادت و تقرب به درگاه خداوند متعال است و انسان مسلمان با این بینش به زندگی نگاه می‌کند که برای رسیدن به جهان باقی باید از دنیای فعلی عبور کرد. دین اسلام دینی است که نسبت به دنیا و آخرت انسانها بی‌توجه نیست و دنیای آباد و مناسب را مقدمه آخرت خوب می‌داند. هر گونه تلاشی در این دنیا به مثابه مسئولیت انسان برای حفظ حیات و توسعه مادی و معنوی خود و بشریت در نزد خدا خواهد بود. اسلام به انسان توصیه می‌کند تا با تلاش، عقلانیت و معنویت محوری نقش منطقی ایفا نماید (Rahbar & Akhundzadeh, 2008: 13-14).

۳-۲- نژادگرایی و عقل‌ابزایی

این جنبه، یعنی ماشین‌جنگی هولناک مدرنیته از چشم دکترین‌های قرن نوزده روشنگری مخفی بوده است. زیرا قربانیان آن در سرزمین‌های دور دستی بودند که توسط غربی‌ها و روشنفکران و سرمایه‌داران غربی، مردمانی بی‌فرهنگ، عجیب و بیگانه معرفی شدند. علاوه بر این، این قربانیان به عنوان انسان در نظر گرفته نشدند و مرگ غیر اروپائیان ناشی از غیر اخلاقی بودن آنها معرفی شد. این جنبه از مدرنیته بنیادی بود. هورکهایمر و آدرنو معتقدند که در جوامع پیش از مدرن، جنگ همواره تابع فرم‌ها یا شکل‌های دینی و تشریفاتی خویشتن داری بود ولی در عصر مدرن این تشریفات و

خویشتر داری ها برداشته شد و در جوامع صنعتی، استفاده از شکل های بی جان و بی روح انرژی که برای تولید صنعتی به کار رفت و نیز جستجوی دیوانه وار برای تکنولوژی های قدرت ساز، پتانسیل لازم و مخرب را برای کشتار نامحدود فراهم کرد. اسناد تاریخی نشان می دهد که فرهنگ ما اروپائیان به ندرت استفاده از تکنولوژی مرگ را ممنوع کرده است. با ظهور قدرت هوایی در قرن بیستم، عملیاتی به کار گرفته شد که هزاران غیر نظامی نابود شدند. بعد از جنگ سرد خشونت مطلق، پتانسیل برای تخریب کامل را فراهم ساخت. عصر مدرنیته آیا عصر نهیلیسم است؟ بومن می نویسد: جنبش مدرنیته غربی هر گونه زمینه و بستری را که بر مبنای آن توصیه های اخلاقی می توانست استقرار یابد در هم کوید. این جنبش اخلاق را تحقیر کرد از جمله اعلام کرد که مسئولیت پذیری، ماورای تعهدات قراردادی است، ارزشها یعنی حداکثر رساندن بهره وری و کارایی است و اهداف که استفاده از ابزارهای قدرت را ممنوع ساخته اند؛ باید از این محدودیت ها فراتر رفت. این هژمونی عقل ابزاری به طور واضح در رفتار غربی ها نسبت به فرهنگ های غنی و دیرینه اما دارای تکنولوژی پایین تر اعمال شد و به کار گرفته شد. در غرب و امریکا ضرورت توسعه اقتصادی التزام کرد که هر گونه وقفه موقتی در ذبح یا کشتن و مهاجرت اجباری رخ پوستان و غیر آمریکایی ها به وسیله فرصت اقتصادی و تو خواهد شد زیرا سکونت گاه سرخ پوستان و کولونی آنها در مسیر آنها بود (Lawrence, 1999: 12).

آن چه حاصل شد این بود که بیش از سه میلیون سرخ پوست به علت کوچ های اجباری، قتل عام های پراکنده و برنامه های اسکان مجدد جان خود را از دست دادند. آنها به عنوان یک قطعه موزه یخ زده در زمان و فضا تبدیل شدند که توسط فاتحان آنها انتخاب شده بود. این منش و نگاه غربی و آمریکایی نسبت به غیر اروپائیان که مسلمین و آفریقائیان و آمریکای لاتین با شند امروز هم بسیار برجسته است و آن، از تمایل و خوی مستمر اعضای نخبگان سیاسی و فکری آمریکا برای خودنمایی و رژه رفتن در برابر جهانیان به عنوان حامیان حقوق بشر و ناظران عدالت جهانی برای بشریت نتوانسته جلوگیری نماید. خودمحوری و خود پرستی نخبگان سیاسی آمریکا به خوبی فقدان خیره کننده این اندیشه در فرهنگ و تاریخ آمریکا را نشان می دهد. کوکر یادآوری می کند که چطور ۱۵ میلیون نفر آفریقایی از کشورهای خود اسیر و دستگیر شدند و به آمریکا برده شدند. حتی بعد از بردگی نیز به صورت حساب شده آفریقائیان را از بین بردند. در کنگو تحت حکومت لئوپارد دوم، جمعیت آن از ۲۲ میلیون نفر به ۱۰ میلیون نفر کاهش یافت و این کاهش چشمگیر جمعیت طی یک قتل عام حکومتی صورت گرفت. سبعیت و بی رحمی آلمانی ها در نابودی کامل مردم، فقط به کشتن این مردم محدود نشد. در آفریقای جنوبی، بورز یا بوئرزها، مردم هانتنایت را تا مرز انقراض و نابودی پیش بردند. در استرالیا، سفید پوستان مردم بومی را قتل عام کردند. در دوران استعمار، ابزارهای نظامی جدید در دستان مردان سفید پوست غربی بسیار کشته بودند. مرگبارترین این سلاح ها ماشین تفنگ بود. تفنگ سازان به دنبال اسلحه خودکار با قابلیت کشتار انبوه تلاش کردند. فرانسه در سال ۱۸۷۰ مسلسل را اختراع کرد و در سال ۱۸۸۴ اولین اسلحه واقعی اتوماتیک توسط هیرام ماکسیم آمریکایی اختراع شد. این اسلحه محاسبات و تعداد قتل عام شده ها را تغییر داد. با استفاده از انرژی انفجار، گلوله به تعداد ۶۰۰ تا در هر دقیقه خارج می شد. ماشین تفنگ و اسلحه جدید در جنگ جهانی اول همه چیز را درو کرد. تاثیر این اسلحه ها در مناطق مستعمره شده بسیار وحشتناک بود. در یک حادثه دردناک در

آفریقای جنوب غربی دو سرباز دو هزار نفر از مردم هرورو را در یک ساعت کشتند. به خوبی قبل از سال ۱۹۱۴ برخی اروپائیان پیامدهای تکنولوژی های جدید نظامی را می دانستند چون عمده قربانیان این سلاحهای مرگبار و تروریسم، مسلمانان و غیر اروپائیان بودند از این رو؛ اهمیتی نمی دادند (Lawrence, 1999: 12).

۳-۳- رفتار سلبی مدرنیته

در بستر مدرنیته، عناصر آن و انسان غربی هرگز در حاشیه نمی ماند. انسان مدرن تنها به شرطی جداکننده و سلطه گر است که خود را مرکز و دیگران را در حاشیه قرار دهد. همه ساختارها به نفع مرکز و برای فاتحان و ثروتمندان چیده و جهان اسلام و شرق در حاشیه تحت عنوان گرسنگان و آدمهای بد ذات و تروریست ترسیم شده و به اشکال مختلف مانع حضور آنها به مرکز می شوند.

به علت اینکه کار شناسایی به تسلط بر شیء می رسد خود فاعل می شود و تمام موجودات دیگر بیش از پیش شیء می شوند. برای شناخت هم در تمام داده ها شک می کند و برای بکارگیری طبیعت و شیء باید بر آن مسلط شد. دکارت و بیکن منظورشان از شناخت طبیعت سلطه بر طبیعت بود. شناخت و تسلط در مدرنیته به یکدیگر گره خورده اند. در نتیجه ما به این نکته هم پی می بریم که از ابتدا تاکنون علم غرض مدارانه بوده است. شناخت هم جهت و معنادار. شناختی که قصد خنثی و خدمت و کار علمی را ندارد بلکه هدف آن بکارگیری، استفاده و تسلط بر طبیعت و جهانیان است و این از طریق شیئی کردن همه چیز غیر از خود صورت گرفت. مدرنیته تقسیم کننده، شیء کننده، تسلط گرا و مرکز گرا خود را و رفتار خود را جهان شمول می داند و اینگونه خود را به جهان معرفی و اینچنین راه و شیوه خود را به جهان تحمیل می کند. مسئله اساسی تر این است که انسان جدید و مدرنیته مشروعیت خود را نه از مردم و نه دین بلکه از خود میگیرد. در پیدایش انسان غربی و مدرنیته، دیگران و ایژه نقش اساسی دارند اما این انسان غربی و مدرنیته غربی همیشه و تماما به ایژه متکی نیست. زیرا خود تقسیم گرا است و دیگران و ایژه را ایجاد می کند. سوژه یا انسان غربی خود را مشروع دانسته و مرکز یک مدل جهانی نامیده است. وی خود را مدل هر انسانی می داند که می خواهد تکامل از نوع خود را به دیگران تحمیل کند. ما از جهان شمولی مدرنیته پی به نکته مهمی می بریم همین جهان شمولی مدرنیته است که فلسفه دوران استعمار بر پایه برتری تمدن غربی را بنا نهاد و تا به امروز ادامه دارد و این بر اساس جهانشمولی مدرنیته و انسان غربی بود و به طور مستقیم از فلسفه هگل باز یافت می شود. زیرا او به صراحت گفته است که عصر جدید در غرب به معنای مرگ تاریخی تمدن های شرقی است و شرق راهی ندارد مگر آن که غرب را از این به بعد مرکز دانسته و بدنبال آن راهی شود (Hodashtian, 1994: 114-118).

جهانی شدن مدرنیته به معنای نفوذ و اثرگذاری در فرهنگ، تاریخ، اقتصاد و سیاست جهان است. اکنون مسلمانان در عزلت به سر می برند و طبقه استعماری تمدن مدرن غرب است که به استعمار و استثمار سرزمین های اسلامی می پردازد. هگل می گوید کمپانی هند شرقی، اربابان هند هستند. بردگی شرقیها هم به علت محدودیت های فرهنگی و ذهنی آنهاست. لذا باید برتری غرب را بپذیرند (Haeri, 2001: 119) مردم مسلمان تحت عنوان موجودات غیر انسانی، بربر،

وحشی، عقب مانده و ضد دموکراتیک لقب گرفتند. همه این مطالعات تحت عنوان شرق شناسی صورت گرفت و هدف قصد شناخت شرق و آگاهی از قدرت اراده آن و دیگری محدود ساختن قوای آن بود. ادوارد سعبد می گوید تحت عنوان شرق شناسی، شرق پیچیده‌ای ظهور کرد که به ایجاد نوعی سبک غربی در رابطه با ایجاد سلطه، تجدید ساختار، داشتن آمریت و اقتدار بر شرق انجامید و نظریه سیاسی است که بر شرق تحمیل شد- (Saeed, 2004: 13)

(24) میشل فوکو می گوید دیگر سلسله مراتب مطرح است، زیرا دیگر کسی نیست که ما خود را با او یکی می دانیم بلکه کسی است که او را از خودمان پست تر می شماریم (Boroujerdi, 2005: 13) با وجود اینکه تاثیر و نفوذ مسیحیت در اواخر قرن هفدهم روبه افول گذاشت، علاقه و شوق به پیشرفت و بهبودی مناسب بود و برای تطابق با یک عصر و زمانه جدید دگرگون شد؛ عصری که در آن ایده پیشرفت به تدریج شکل گرفت و حالت ژله‌ای به خود گرفت و اومانیزم یا انگیزه سکولار اومانیزم آن را به پیش برد و برای مثال این حالت به طرز مشهوری در نوشته‌های استعماری نویسنده مشهور انگلیسی رودیارد کیپلینگ با عنوان بار مسئولیت انسان سفید پوست ترسیم شده است. به طرز موفقی، این قطار یا مسیر اندیشه در دوره‌های مدرن با حفظ ماهیت یا ذات سکولار خود به پیش رفت اما با شدت و تعمیم و جهان شمولی بیشتر و این کار را با اشاعه ایده‌هایی نظیر دموکراسی لیبرال، سو سیالیسم و سرمایه داری بازار آزاد در سرتاسر جهان انجام داد و با تبلیغ این ایده‌ها این مسیر تقدس زدایی از دین و سکولارسازی ادامه یافت (Osborne, 2006, p. 480-481; Merry, 2005, p. 194)

۳-۴- جدایی انسان از طبیعت و تخریب آن

دکارت در امر شناخت علمی، انقلاب واقعی ایجاد کرد. وی معتقد بود دستیابی به شناخت واقعی از چیزها و از جهان یک روش ویژه می طلبد. فرد شناسنده باید در راه شناخت، نخست باید یافته‌ها و داده‌های کنونی خود را مورد شک قرار دهد و به همه چیز شک کند. به همه چیز به جز من انسان می توان شک کرد. این انسان جدید می خواهد جهان پیرامون خود و طبیعت را بشناسد. وی نمی تواند عمل کند مگر اینکه از جهان پیرامونش و طبیعت جدا شود یعنی با موضوع شناخت با طبیعت و انسان‌های دیگر فاصله داشته باشد. طبیعت و جهان پیرامون را شیء نمود و موضوع شناسایی شدند. بیکن و دکارت می گفتند که دیگر مسئله رضایت خاطر انسان در راه دستیابی به آنچه حقیقت نامیده می شود، مطرح نیست، بلکه مسئله اصلی امروز کارکرد و یا کنش و روش موثر است. بیکن و دکارت می گفتند هدف ما از شناخت طبیعت تنها به کارگیری و استفاده فرد از طبیعت نیست بلکه تسلط بر طبیعت است. به عبارتی استفاده و بهره‌گیری افراطی از طبیعت برای امیال انسانی، به تسلط بر طبیعت انجامید و این به یکی از عناصر اصلی بنیانگذار مدرنیته تبدیل شد. بدل شدن طبیعت به شیء، بزرگترین تحول فکری مدرنیته است. (Shekoui, 2003: 14)

مدرنیته و انسان غربی، خود را من و دیگری را غیر من نامید. خود را من و دیگری را طبیعت نامید. سوژه اگرچه تمامیت گراست اما هر تمامیتی در ذهن او از جدایی سرچشمه می گیرد چون سوژه خود را جدا می کند او رابطه را معنا می بخشد و هر چیزی نزد سوژه یا انسان غربی جدید، انگیزه‌ای دارد. مقصود اصلی جدایی انسان از طبیعت آن است که

طبیعت را بشناسد انسان خود را از طبیعت جدا می‌کند تا با فاصله به او بنگرد و از این طریق به شناسایی او دست یابد. لذا طبیعت به موضوع شناسایی تبدیل می‌شود. در واقع اساس مدرنیته شیء کردن همه چیز است به خصوص طبیعت را شیء نمود تا راه شناخت سوژه یا انسان جدید فراهم شود. هر آنچه موضوع شناسایی است نخست در ذهن شیء می‌شود. مرد وزن-ذهن و جسم-ارباب و برده-عقلانیت و جسمانیت-ذهن و روح و طبیعت-انسانی و غیر انسانی-خود و دیگری-عمومی و خصوصی-متمدن و بدوی، عقل و ماده. طبیعت اندیشه دوگانه انگاری مدرنیته را به تصویر می‌کشد که کیفیت بهره برداری از محیط طبیعی و سلطه بر آن و در نتیجه سیمای جغرافیایی جهان را به ترسیم می‌کشاند (Hodashtian, 1994:114-118).

رویکرد علمی به محیط زیست و طبیعت به منزله عامل فایده بخش برای انسان توسط رنه دکارت ارائه شد. پایه اصلی این نظریه از دکارت فرانسوی است. دکارت از شک کامل به ایمان کامل رسید و می‌گفت من می‌اندیشم پس هستم من همان چیزی هستم که شک می‌کند به عبارتی دیگر من چیز اندیشنده‌ای هستم من ممکن است در وجود جسمانیم شک کنم اما در وجود خود شک نمی‌کنم. آنچه من خوانده می‌شود دارای دو جزء است. بدن یا ماشینی که کار می‌کند روح و یا مهندسی که می‌اندیشد. از این فلسفه دکارت دوگانگی و دوگانه انگاری و تقسیم خودی و غیر خودی ایجاد شد و جهان را و تمام پدیده‌ها به دو وجود مجزا تقسیم کرد. وی گفت من یک ذهن دارم که می‌اندیشد اما فقط انسانها می‌توانند به این قطعیت برسند و انسان‌ها تنها موجوداتی هستند که از موهبت روح و اندیشیدن برخوردارند. حیوانات و طبیعت مخلوقاتی روبات مانند و بدون آگاهی لازم می‌باشند این نگرش تفکر مسلط بر تمام حکومت‌های اروپایی و جهان و فلسفه سیاسی و اقتصاد سیاسی غرب شد. در تخریب و نابودی محیط زیست جهان عامل مهم و اساسی بوده است. چون دکارت و پیروان دکارت می‌گفتند فقط انسان دارای روح است و طبیعت و موجودات درون آن اموری بی‌اثر هستند و لازم است از آنها بهره برداری شود و فقط برای سود انسان خلق شده‌اند. واقعیت این است که سنت یهود و مسیحیت به ما می‌آموزند که فقط انسان‌ها دارای روح هستند (Shekoui, 2003: 14).

لین وایت بر این باور است که یهود و مسیحیت (تحریف شده) موعظه می‌کنند که انسان‌ها، جدا از طبیعت و مافوق طبیعت هستند و می‌توانند آنچه را که در طبیعت وجود دارند مورد بهره برداری قرار دهند و بر طبیعت حاکمیت پیدا کنند. دیدگاه‌های یهود و مسیحیت در عهد پروتستان و مدرنیته سبب شده است که انسان با کمک پیشرفت‌های تکنولوژیکی، عملکردهای تخریبی و زیان آور، نسبت به طبیعت انجام می‌دهد. لین وایت می‌گوید بیابید همگی دین مسیحیت (تحریف شده) را رها کنیم و یک مذهب غیر غربی را جانشین دین مسیح کنیم زیرا مذاهب غیر غربی (به خصوص اسلام)، بیشتر با طبیعت هماهنگی دارند (White, 1967: 1-9).

شکویی نیز معتقد است دکارت و پیروانش تنها انسان را صاحب ذهن می‌دانستند و سایر موجودات و مظاهر طبیعت را اموری بی‌اثر دانستند و زمینه بهره برداری افراطی از طبیعت را فراهم کردند. در نتیجه دوگانه انگاری محیطی و عدم کنترل بهره برداری از طبیعت، طبیعت به منزله دشمن انسان قلمداد شد. دشمنی که می‌بایست آنرا شکست داد و تصرف

کرد. در بسیاری از فرهنگ ها، طبیعت همواره خطر آفرین، پر از بلاها، باتلاق ها، حیوانات وحشی و محیط یاغی است، لذا باید بر آن مسلط شد و رام نمود (Shekoui, 2003: 15).

۳-۵- استثمار و یکسان سازی اقتصادی

طبیعت تنها زمانی می تواند مفید باشد که انباشت ثروت را افزایش دهد یا به انسان در سایر جنبه های زندگی کمک کند. در تبیین فرهنگ مدرنیته می توان گفت که این فرهنگ مادی و سود محور است و این اندیشه به انسانها و کشورها دیکته می کند که خداوند نباید در امور زندگی دخالت کند و جدایی خداوند از طبیعت، جدایی خداوند از امور اقتصادی و سیاسی را تبیین و نهادینه ساخته است. دعوت به آزادی مطلق از جمله آزادی ثروت، مالکیت و آزادی کامل شخصی و عدم پاسخگویی دارد. مدرنیته نهادینه کرده است که شادی انسان از طریق تحقق حداکثر سهم انسان از لذت و رفاه محسوس حاصل می شود و معیار اصلی کسب سود و لذت است هر کس بیشتر مصرف کند پیشرفته تر می باشد. فرهنگ جدید مشکلات اقتصادی پیش روی بشر را به کمبود کالا و خدمات نسبت می دهد حکومت را به عنوان ابزاری برای حفاظت آزادیها دانسته و انسان را موظف می کند تابع این قانون و فرهنگ باشد. لذا این فرهنگ حاوی بذر مشکلات در تمام جنبه های حیات انسان و از جمله تخریب محیط زیست است و با این بنیانها راه را برای شکل گیری فردگرایی هموار کرده است. فردگرایی، نظارت خداوند و ترس از حساب خداوند را احساس نمی کند انسانی که مرزهایش از طریق منافع مادی اش تعریف شده و برای دستیابی به حداکثر رفاه و لذت به شیوه غربی تلاش می کنند. این فرهنگ هر گونه محبت و گرمی در طبیعت انسان را خاموش کرده و انسان را از نیازهای معنوی اش رها ساخته است. با این فرهنگ انسان مدرن مستعد و مناسب با حرص، طمع و نقص حقوق دیگران می شود. انسان مدرن بدون توجه به مرزهای اخلاقی و ارزشهای معنوی اعمال فوق را مرتکب شده است و می شود ویژگی دیگر این انسان میل به مصرف کنترل نشده کالاها، خدمات و ایجاد جامعه مصرفی است. میل و شهوت به چیزهایی است که نیاز واقعی او نیستند و به کالایی کردن زندگی و مدرگرایی مصرف افراطی غرب توجه نمی کند و درآمد ملی و رشد اقتصادی را معیار موفقیت اقتصادی می داند و مشکلات اقتصادی را فقط به کمبود کالاها و خدمات نسبت می دهد. چراکه؛ راه حل را به افزایش تولید ماده و مواد منحصر می داند و اگر چنین راه حلی امکان نداشته باشد با تولید جنگ و ناامنی و بیماری برای فروش اسلحه جهت اداره کارخانجات و منابع نظامی غربی و شرکتهای دارویی غرب و کنترل جمعیت روی می آورد. اکثر کشورها وارد بهره برداری بی باکانه برای دستیابی به سود نامحدود شده اند و کسب سود به هر قیمتی را دنبال می کنند. شرکتهای و صاحبان صنایع غربی از طریق کنترل دولت های اسلامی و غربی راه کسب رفاه، سود و غارت منابع طبیعی دیگران را در پیش گرفته اند. یکی از مکاتب اصلی مدرنیته سرمایه داری است. این نظام و اندیشه عامل ایجاد بحرانها یکی پس از دیگری است (Hizbut, Tahrir, 2009, 1-30).

گاهی های عمیق اسلامی به ما این امکان را می دهد که تفکرات اشتباه آلود و باطل را رها کنیم و مبارزه با سلطه را اساس هر گونه مطالعات علمی قرار دهیم. به طور خلاصه جهان بینی سلطه گرای سرمایه داری و به طور کلی غرب چنین

است: سلطه بر طبیعت، شیوه زندگی رقابتی، ساختار سلسله مراتبی قدرت، ذخایر فراوان منابع طبیعی، مصرف گرایی و نهایتاً تکنولوژی پیشرفته است. جهانی شدن مدرنیته سعی در یکسان سازی اقتصادی، فرهنگی و سیاسی دارد. یکی از مکاتب اصلی دوران مدرن لیبرال دموکراسی است. لیبرال دموکراسی در عرصه اقتصادی، اقتصاد بازار یا سرمایه داری را توسعه داد. اقتصادی که رباخواری و مصرف را دامن زد و غرب را به این سطح از توسعه رساند. دموکراسی های ظاهری در قالب مجالس فرمایشی، ادارات و ارتش در جهان اسلام هم ایجاد شدند اما مدل هایی از دموکراسی بر سرکار آمد که پاسخگوی سرمایه داری شد. می توان گفت جهانی شدن مدرنیته در ذات خود، حامی و مروج سرمایه داری بوده است. به علت کاهش نقش دولت مسئول و پاسخگو و مردمی، افراط گرایی بازار و اقتصاد سرمایه داری مهار نشد و مصیبت های زیادی را برای مردم جهان و مسلمین ایجاد کرد. مصرف گرایی و تخریب محیط زیست از جمله پیامدهای ناگوار این مدل بوده است و از طرفی چون دموکراسی واقعی به علت حاکمیت دولت های وابسته غرب در جهان اسلام شکل نگرفت و دولت های دیکتاتور و مرتجع عربی مانع حاکمیت مردم بر سرنوشت خود شدند لذا سرمایه داری به فساد همه جانبه انجامید. فردیت، رقابت غیر آزاد (ولی به ظاهر آزاد) و تقلیل نقش دولت شکل گرفت. مثلاً بیمه ها و امکانات بهداشتی، قیمت گزافی یافتند و مردم از این بابت هزینه گزافی دادند و در خصوص سازی باز هم عده ای سرمایه دار بر تمام منابع مسلمین چیره شدند. از یک طرف شاهد غارت و چپاول منابع آنها توسط غرب و شرکت های چند ملیتی هستیم و از طرف دیگر شاهد فقر، بیچارگی، جنگ و ناامنی در جهان اسلام هستیم و اینها همه معلول بنیادهای متضاد و چهره منافقانه و ریاکار غرب است. عامل مهم دیگر این مشکلات رواج سکولاریزاسیون و جدایی دین از سیاست است (kirman, 2008: 269).

یکی از بزرگترین ارزش های جهان غرب، بازار آزاد است. هر چیزی بر اساس تولید و مصرف و سود دهی سنجیده می شود. این سیستم در جهان و جهان اسلام رشد کرد و بسیج مصرف گرایی را در جهان اسلام سبب شد. مصرف گرایی ایدئولوژی بسیج کننده مردمان شد.

ارنست بکر، در کتاب «انکار مرگ» و دیگر کتابهایش می گوید همه ما را می بیند که تلاش می کنیم مرگ خود را انکار کنیم و از نیست شدن و مردن فرار کنیم. برخی از ما از طریق بچه هایمان، برخی از طریق شاگردانمان، کتابهایمان و برخی دیگر از طریق انباشت هر چه بیشتر کالاهای مادی، ثروت و قدرت این کار را می کنیم. در این دیدگاه دلبستگی به مصرف یک الگوی آسیب شناختی دیگر مدیریت ترس از مرگ است. پرسشی بش، به بهبودگی تلاش برای انکار مرگ از طریق ثروت و قدرت اشاره می کند روانشناسان می بینند مردم امنیت خود را از طریق هم رنگ شدن با جماعت و نیز جدا شدن از جماعت با حرص و ولع زیاد جستجو می کنند. مصرف به هر دو هدف کمک می کند: فرهنگ سرمایه داری و مصرف گرایی هم بر «جدا شدن از جمع» و هم «هم رنگ شدن با جمع» از طریق کسب مایملک و به نمایش گذاشتن آنها تاکید دارد (خودنمایی، تفاخر و تظاهر). این فرهنگ، تعادل بین این دو حالت را از طریق تعلق به جماعت، همدلی اجتماعی، ارتباط با طبیعت به سود «هم رنگی با جمع» برقرار می کند. مکتب دوم تحلیلی رفتار مصرفی را به عنوان یک سازگار تکاملی در نظر می گیرد. روانشناسان تکاملی معتقدند که دلبستگی ما به مصرف برای موفقیت ژنتیک

نیاکان ما ضروری است. به ویژه، آنها می‌بینند که ما مجبوریم (محدود و شرطی شده‌ایم) تلاش کنیم که جای خود را در ارتباط با جنس مخالف تعیین کرده و وضعیت قدرت و موقعیت اجتماعی خود را مشخص کنیم. رفتارهای مصرفی مشهود، این تلاشها را برآورده می‌کند. «کالاهای تعیین کننده موقعیت و مقام» به ما امکان می‌دهد که جای بهتری نسبت به دیگران برای خود پیدا کنیم - چون این دیگران ممکن است که رقبا باشند. سومین و آخرین مکتب در این نوع دیدگاه، بر نقش نمادین کالاهای مصرفی تاکید دارد. مایملک ما به ما معنا و هویت می‌بخشد؛ این داشته‌ها با خود ما و دیگران عرض اندام می‌کنند و با صدای رسا حرف می‌زنند. جکسون می‌گوید: مهمترین درسی که از این حجم بزرگ کار می‌گیریم اینست که کالاهای مادی برای ما حائز اهمیت می‌باشند و نه فقط به خاطر کاری که انجام می‌دهند، بلکه به خاطر چیزی که مظهر آن هستند (دلالت بر موفقیتها، ناکامی‌ها، آرزوها و امیال و عشق ما هستند) این داشته‌ها صرفاً آثار هنری نیستند. آنها نه تنها مزایای کارکردی دارند بلکه اهمیت آنها در نقش میانجی‌گری (تعذیلی) و ارتباط دادن معنای اجتماعی، فرهنگی و فردی هستند (Speth, 2008, 58-60).

در عصر پیش از مدرنیته غربی جهان سرشار از شکوه و عظمت خداوند فرض شده بود و با لطف خداوند مدیریت می‌شد. هر رویداد در چرخه حیات فردی و اجتماعی و مناسک مختلف محترم انگاشته می‌شد و از تعبیر مذهبی برخوردار بود. تولد، ازدواج، مرگ و چرخش فصلهای کشاورزی و کلیه امور روزمره و تعاملات اجتماعی در جهان بینی مذهبی بزرگ و محترم شماره می‌شد و چشم‌انداز مذهبی پیش از مدرنیته غربی به هر موجودی یک هدف و کارکرد خاصی از طرف خداوند اعطا کرده بود و عامل یا فاعل خداوند است. اما در عصر مدرنیته بشریت سرخوردگی جهان را شاهد بوده است.

۳-۶- بحران معنا و هویت

فرق اساسی مدرنیته غربی با تمدن‌های دیگر در این بود که از انسان یک تعریف جدید ارائه داد و چون انسان را به گونه دیگر تعبیر نمود برای غیر انسان یعنی طبیعت معنای دیگری ساخت. دیگر خواص مدرنیته را، مثل اجتماع، سیاست، فرهنگ، تکنیک و اقتصاد را باید از همین زاویه و از طریق فهم درست و سنجیده همین خصوصیت یعنی تعریف جدید از انسان درک نمود. اما این بنیان چیست و تعریف جدید بر چه چیزی استوار است؟ انسان در تمدن مدرن از حاشیه به مرکز کشیده شد و همچون عنصری مرکزی شناخته شد و از عمل شونده به عمل کننده، از مفعول به فاعل شناساننده بدل گردید. انسانی که تا پیش از این در سایه اوهام و خرافات می‌زیست به انسانی اثرگذارنده، خلق کننده و شناسنده تبدیل شد. به جای اوهام و خرافه پرستی به ذهن خود اتکا کرد. انسان مدرن اعلام کرد من نه بت می‌پرستم و نه خداوند را می‌پرستم بلکه من خود را می‌پرستم و خودم معیار همه چیز می‌شوم. انسان از حاشیه به مرکز آمد.

در علوم انسانی کدام انسان بررسی می‌شود. ما می‌بینیم در بسیاری از علوم، انسان ناپیدا است. در علوم اجتماعی کدام بخش انسان بررسی می‌شود در حقیقت یکجور انسان پراکنده مطالعه می‌شود لفظ انسان بررسی می‌شود. قطعات بدن انسان در علوم تجربی بررسی می‌شود. کسی که همه انسان را بشناسد وجود ندارد منظور از پراکندگی چیست. آیا مشکل

ما با حل مناسبات بین الملل حل می شود. قبل از همه باید انسان را تعریف کرد یک چارچوب مناسب از انسان تعریف کرد. انسان باید مبنا باشد. انسان خود بنیاد، نباید بررسی شود. خداوند می فرماید ما خلق نکردیم انسان را الا ليعبدون. شما انسان را خوب بشناسید جامعه و اقتصاد هم در دست می شود. غرب و مدرنیته مبنا را امنیت و انسان خود بنیاد یا اقتصاد قرار داد. محصول ما در جامعه اسلامی، انسان پویاست ولی انسان اومانیت مانده و پوسیده است، انسان مسلمان انسان پویا و در حال حرکت است. محصول شکل گیری جامعه غرب، انسان حاضر است. عظیم ترین منبع، نفت و گاز و آب نیست بلکه عمده ترین منابع، منابع انسانی است. این منابع چطور باید احصا شود؟ گوشه ای از انسان تاکنون بروز یافته است. مدرنیته غربی این خزائن و استعدادها را نابود ساخته است. منظور ظرفیتی که ما داریم، مهم است و باید استفاده شود مهمترین منابعی که از بین می رود منابع انسانی است. مهمترین منبع وجودی ما زمان است. مدرنیته با ابزارهایی چون فیلم، بازی ها و موسیقی، قحطی، جنگ و ناامنی، زمان و سرمایه انسانی را نابود ساخته است و فرصت تفکر عمیق را از انسان گرفته است. در علوم انسانی، انسان پراکنده و تکه تکه بررسی می شود مثل پزشکی. در اسلام، انسان خود بنیاد مورد مطالعه قرار نمی گیرد بلکه انسان الهی بررسی می شود که تکلیف و هدفش مشخص است، یعنی عبادت تکلیف اوست و با همه جنبه های آن. انسان باید مبنای نظریات باشد نه امنیت و اقتصاد و ماشین وارگی. (Abbasi, 2014).

ما ایرانی ها در فراز و نشیب تاریخمان با زبان فارسی زندگی کرده ایم و با آن فکر می کنیم و از جهات قومی شاید چیزی مهم تر از آن وجود نداشته باشد اما در عالم کنونی فکر و فرهنگی غالب است که در اندیشه و رفتار و کار ما تاثیر می گذارد و آن غیر ایرانیست. زبان ما زبان فارسی است. در ظاهر پیرو سنن ایرانی و اسلامی هستیم اما روابط ما روابطی نیست که دیگران به آن غبطه بخورند. ما یک جامعه دینی بوده ایم و زبان فارسی و آداب قومی ایرانی داشتیم اما تمدن غرب منشائیت اثر هر دو را نفی کرده است ما در یک جنگ پنهان وارد شده ایم و گم شده خود را می جویم و به همین دلیل می پرسیم ایرانیست ما کجاست؟ وحدت و هویت ما در چیست؟ (Davari Ardakani, 2011: 105-110). دولامتری می گوید انسان ما شین طبیعی است. جبر ژنتیکی است و انسان تحت جبر از کرم و میمون به انسان تبدیل شده است (Hosseini, 2008: 35-40). انسان مدرن در رو به روی عدم ایستاده است و مدام در حال اضطراب است لذا به هر وسیله ای برای جلوگیری از نیست شدن متوسل به شیوه ها و ابزارهای مختلف می شود. مدام به سوی برون شدن و عدم می رود و هر لحظه به سوی مرگ. در نتیجه اضطراب آغاز می شود چون از مرگ و از آینده می ترسد. هسته اصلی شکل گیری مدرنیته، شکل گیری فرد است. فرد با انسان کلی فرق دارد. هر انسانی فرد نیست اما افراد لزوما انسانند. کانت به شکل گیری فرد در چارچوب مدرنیته اشاره می کند. وی می گفت من یعنی شناخت قدرتی که بی نهایت فراتر و والاتر از همه دیگر موجودات روی زمین است. کانت، خود گروهی را از طریق عمل شناسایی خود در سه وجه طرح می کند. در شناسایی شعور فردی، در شناسایی ذوق فردی و در شناسایی عمل فردی می داند. در مورد اول شعور و ادراک فرد معیار همه چیز قرار می گیرد و شخص از همه چیز خود را بی نیاز می بیند. خودش با شعورش قضاوت می کند (Langerudi, 2007: 105-112).

فرایند اسلامی سازی دارای صلاحیت آزاد سازی و رهای بخش به انسان است اما این آزادسازی یا رهایی بخشی بیشتر با روح و جان او سروکار دارد که در درون او آرامش و صلح و هارمونی ایجاد می کند و او را به فطرت وجودی اش رهنمون می سازد که این فطرت وجودی را زنده می کند و او را از نفس جسمانی یا اماره می رهاوند و این آزادی سازی و رهایی بخشی یعنی پیروزی فطرت بر نفس جسمانی و یا اماره، تنها در حیطه اقتدار و صلاحیت فرایند اسلامی سازی یا اسلامیزاسیون است. تکامل حصول و پیشرفت، تعالی به سوی تحقق یا واقعیت بخشی به ماهیت یا طبیعت واقعی روح است (Al-Attas, 1993 p. 45).

۴- رویکرد انتقادی و تکاملی اسلامی و موانع پذیرش مدرنیته

از زمان جنگهای صلیبی تا شروع استعمارگری اروپائیان، آدمک یا کاریکاتور جوامع متمدن اسلامی همیشه جزء یا بخش مرکزی ایدئولوژی فاتحان غربی بوده است. کاریکاتور و کلیشه سازی درباره اسلام و مسلمانان فقط دیروز شروع نشد. در اثری در سال ۱۹۷۴، ساوری تلاش می کند تا قرآن و آموزه های اسلامی را عامل مشکلات بین غرب و جهان اسلام معرفی کند و تلاش می کند تا نشان دهد برای اینکه اسلام و رفتار مسلمانان با ارزشهای غربی سازگار شود، بیش از ۸۵ درصد از سوره ها و آیات قرآن باید حذف و نابود شوند. به طور فزاینده ای، در غرب، اسلام، به زعم غرب یک تهدیدی برای بشریت است انگونه که در این متن که در یک مقاله در نیویورک تایمز در سال ۱۹۸۶ منتشر شده است تبلور یافته است: در این مقاله آمده است: بنیادگرایی اسلامی تهدید اصلی برای صلح و امنیت جهانی تبدیل می شود. این تهدید شبیه تهدید نازیسم و فاشیسم در دهه سی قرن بیستم و کمونیستها در دهه پنجاه قرن بیستم است. سال بعد همین روزنامه سرتیتر خود را اینگونه انتخاب کرد که: تهدید سرخ رخت بر بسته است اما اکنون ما به جای تهدید سرخ (کمونیسم) با اسلام سروکار داریم (Fouapon, 2011, 350-365).

اسلام با نظر کانت مخالفت می ورزد زیرا اسلام مفهوم اخلاق و اراده ای را رد می کند که بر مبنای آن کانت برای ارزش انسان می سازد. اراده معطوف به قدرت به ویرانی منجر می شود. اسلام بر اراده خداوند تاکید کند. دوم اینکه اسلام این عقیده را که موجود انسانی دارای توانایی تعیین اهداف را دارد و به تنهایی تصمیم می گیرد که چه چیزی خوب است و چه چیزی بد است از اساس رد می کند. این مطلب در یکی از سوره های قرآن اشکار است: «خدا یا به ما مسیر مستقیم را یا صراط مستقیم را نشان بده. مسیر کسانی که مورد لطف تو قرار گرفته اند نه مسیر کسانی که مورد خشم و غضب تو قرار گرفته اند و نه کسانی که منحرف شده اند (سوره حمد، آیات ۶-۷). در اسلام وجود و ماهیت شخص، جایگاه او به عنوان یک مخلوق خداست نه هم رتبه خدا و نه عقلانیت خداوند. عقلانیت اساس انسان و انسانیت را بیان نمی کند. آنچه که موجود انسانی را از موجودات دیگر متمایز می سازد توانایی انتخاب در جنبه های خاصی از حیات و وجودشان می باشند. آزادی انتخاب مفهوم برتری را فراهم نمی کند و حتی افتخار و جایگاه اخلاقی را برای انسان، بلکه آن به عنوان یک منبع امتحان و محاکمه بزرگ است و بابت هر عمل آزادانه که انجام می دهد پاسخگو باید باشد در نتیجه عمارت انکبوتی کانت که انسان و خداوند را در یک رتبه و هم عرض در یک جامعه واحد اخلاقی و

موجودات منطقی قرار می‌دهد فرو می‌باشد. هیچ چیزی در انسان و موجودات دیگر وجود ندارد که شایسته خدا باشد و هیچ چیزی که در جنبه‌ای و شکلی با الوهیت توأم باشد را ندارد. در حقیقت شکاف عمیقی بین خالق و مخلوق وجود دارد و همه موجودات در ویژگی حیاتی مخلوق بودن توسط یک خدای حکیم، دانا و بخشنده برابر هستند. اسلام معتقد است ارزش ذاتی به شکلی است که ما یک ارزش ذاتی برای همه موجودات داریم و آن ارزش مخلوق بودن است ارزش ذاتی مخلوق بودن به همه موجودات تعلق دارد. همه موجودات به ارده خداوند به لحاظ ابزاری بهم ارتباط دارند و ابزاری اند. مفهوم ابزاری به این معنا است که یک چیز به لحاظ ابزاری تابع چیز دیگری است از جمله انسان تنها با اجازه خداوند و تنها تا اندازه‌ای که او مجاز بداند می‌تواند از چنین کمکی استفاده کند و در امور تصرف کند. همه چیز با حکم خدا میسر است و رابطه خدا با مخلوقاتش نمی‌تواند با مفهوم رایج انسان محوری ابزاری یکی پنداشته شود (Rizvi, 2010:8-14).

بسیاری از متفکران به طور گسترده از ایده برتری نژاد سفید بر سایر مردمان یا نژادها حمایت کرده‌اند. این تز اروپامحورانه اینگونه مشخص و جا انداخته شد و غرب را جایی فرض کردند که خود را به واسطه تمدن به اصطلاح نورانی و روشن خود شایسته برتری بر سایر جهان دید و برای خود این ماموریت را قائل شد تا عقل اروپایی و نور تمدنی خود را بر جهانی که از نظر غرب مملو از بربریت و تاریکی است بگستراند. مسیحیت برای این منظور و به نام بشردوستی و انگیزه بشردوستانه مورد بهره برداری قرار گرفت چون دلایل واقعی چیز دیگری است و هدف واقعی آنها ایجاد پاسگاه‌های برون مرزی استعماری به عنوان منابع رفاه استعمارگران و مبنایی برای توسعه قدرت غرب بوده است (Fuller, 2008, 1-10).

شیوه پیشبرد کشورهای غربی و نظم اقتصاد جهانی که آنها بر کشورهای فقیر هم به صورت دو جانبه و از طریق سازمانهای بین‌المللی تحمیل می‌کنند منجر به روابط استثماری می‌شود. برخورد و رویارویی که ما در این نوع از رابطه امروز ما می‌شناسیم برخورد منافع است نه برخورد تمدنها. رویدادهای اخیر در برخی از کشورهای مسلمان از چنین تحلیل منطقی حمایت می‌کنند. در حقیقت، ناتو و فرانسه هیچ تردیدی به خود راه ندادند که اسلامگرایان را در لیبی مسلح کنند تا معمر قذافی را از قدرت برکنار کنند. این امر ثابت می‌کند که وقتی منافع اقتصادی در میان باشد و هدف اصلی باشد، غرب تضادها و تفاوت‌های ایدئولوژیکی را نادیده می‌گیرند و با همان نیروهایی که هر روز توسط آنها و رسانه‌هایشان دشمنان غرب معرفی می‌شدند ملحق می‌شوند و همکاری کنند. دکتر جعفر شیخ ادریس که با این بازی دوگانه قدرتهای امپریالیستی مواجه می‌شود در مقاله‌ای با عنوان "La civilisation occidentale" می‌گوید که تمدن غرب تمدنی است که با تضادهایش مشخص می‌شود. تضادهای زیادی در این تمدن وجود دارد. تضادها در اندیشه‌ها، تضادها در ارزشها، تضادها در موضعگیری‌ها یا مواضع، تضادها و ناسازگاریها بین حرف و عمل و مواضع. نقش اخلاک‌گرانه کشورهای غربی در رویدادهایی که منجر به ناپایداری سیاسی می‌شود مصر و لیبی و سوریه و یمن امروزه شاهدان هست و محققان زیادی را افسرده و محزون نموده است چون این محققان بسیار نگران و معترض رفتارهای متضاد غرب هستند و از نظر آنها غرب همیشه به عنوان حامیان دموکراسی و سراینده دموکراسی شناخته می‌شد اما امروز

می‌بینند همه آن ژستها و ارزشها و حمایتها را کنار گذاشته در کنار فناتیکهای داعشی و دیکتاتورهای عربی ایستاده‌اند و سد راه فهم مردم و مردم سالاری شده‌اند. اریل فرانسیس معتقد است، برنامه آنها از غربی سازی سبک زندگی در کشورهای اسلامی طرفداری و حمایت می‌کند این شرایط منجر به افزایش نفی غرب و تصدیق تهاجمی و خشن هویت اسلامی می‌شود به جای پاسخگویی با دیالوگ فرهنگی و مصالحه، غرب مسیر رویارویی و جنگ با جهان اسلام را انتخاب نمود. مالی از جمله کشورهای با اکثریت مسلمان است که متفکران غربی و افریقایی را وادار کرد تا درک کنند که فرانسه نیز از منطق جنگ بر علیه تروریستهای اسلامی برای دخالت در امور یک حکومت و کشور دارای حاکمیت مستقل استفاده می‌کند (Fouapon, 2011, 350-365). چامسکی؛ معتقد است که مفهوم ترور برای همه کشورهای که امنیت ملی امریکا و غرب را تهدید می‌کنند مورد بهره برداری غرب و آمریکا قرار گرفته است. در حالی که همه کشورهای که فرض شده اند امنیت ملی امریکا را مورد تهدید قرار می‌دهند به عنوان تروریست معرفی می‌شوند و از طرف دیگر اقدامات جنگ افروزانه و مداخلات امریکا، اسرائیل، انگلیس و عموماً کشورهای غربی، اقدامات تروریستی محسوب نمی‌شوند. حملات این کشورها به جهان اسلام دفاع از خود تلقی شده است و دفاع مشروع قلمداد می‌شود در حالی که دفاع مسلمانان از خود در برابر این تهاجمات، اقدام تروریستی تعریف می‌شود (Chomsky, 1999, 28, 35, 43) چامسکی این دکترین را نوعی از اعلامیه دخالت یکجانبه امریکا بدون توجه به افکار عمومی بین‌المللی می‌داند، وی معتقد است امریکا و متحدانش از اصطلاحاتی نظیر تروریسم، بنیادگرایی و میانه رو تنها برای تعریف اقدامات یا اعمال دشمنانی که آنها با آن مواجه اند استفاده می‌کنند. لذا چامسکی بر اهمیت این درک یا مفاهمه تاکید دارد که سیاست خارجی امریکا که مبتنی بر جنگ پیش‌دستانه یا پیش‌گیرانه بر علیه تروریسم در زمان دولت بوش و نیز اوباما است تنها به دنبال تامین منافع ملی خاص دولت امریکاست و ربطی به امنیت و منافع جهانی ندارد (Chomsky, 2003, 18).

به گفته حسن حنفی مسلمانان برای اینکه بتوانند مدرنیته را اسلامیزه نمایند نیازمند این هستند که زبان خود را تجدید و نوسازی کنند. ویژگیهای زبان جدید از نظر وی عبارتند از: نخست اینکه آن زبان باید عمومی‌ترین یا فراگیرترین زبان باشد تا بتواند عمومیت بیشتری پیدا کند و مردمان بیشتری را در بر گیرد. زبان جدید نباید محدود باشد. دوم اینکه زبان جدید آغوش خود را بر روی انتقادات باز بدارد و استقبال کند. انسانها باید قادر باشند در توسعه آن زبان نقش آفرینی و همکاری کنند و امکان بحث و انتقاد در باره هر موضوعی را داشته باشد. برای مثال، این سوالات زیر را می‌تواند مطرح کرد و بحث نمود که آیا خرد و سنت یک چیز هستند یا دو چیز متفاوت هستند و ویژگی هر کدام چیست. ویژگی سوم زبان جدید این است که زبان جدید باید عقلانی باشد تا این که توسط اکثریت مردم درک شود در هر رویدادی باید آن زبان چنین ویژگی داشته باشد زیرا باید بدون نیاز به پرسیدن یک سوال و تفسیر درک شود. نکته پنجم اینکه زبان جدید دارای یک بعد انسانی باشد. تجدید و نوسازی زبان جدید به معنی این نیست که کلمات خارجی را در آن زبان وارد کنیم و آنها را در زبان جدید بکار گیریم تا نوشود (Hanafi, 1990, 155-160). لذا همه این عوامل از جمله موانع کلیدی بر سر راه همگرایی و همزیستی مسالمت‌آمیز مردم جهان بوده و مانع نزدیکی هر چه بیشتر تمدنها و فرهنگها

می شود و بی ثباتی سیاسی و ناپایداریهای مختلف را در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی دامن زده است و غالباً قربانیان این رفتارهای متضاد و مداخلات و تهاجمات غرب مسلمانان هستند. لذا مسلمانان چاره‌ای جز مقاومت و تلاش و برنامه‌ریزی ندارند. از طریق تقویت بنیه علمی، صنعتی و نظامی خود و نظام‌سازی پیشرفته و گفتمان‌سازی و کارآمدی می‌توانند این فشارها و تحمیلات را از سر راه خود بردارند و عظمت و شکوه از دست رفته خود را احیا کنند.

نتیجه‌گیری

اینکه تغییر چیست نه واضح است و نه تعریف آسانی دارد. در جریان مدرنیته، تغییر و پیشرفت، به معنی در آمیختگی و مترادف شدن با سکولاریزه شدن ذهن و روح مدرن خصوصاً اذهان یادگیرندگان از غرب ترویج شد. پدیده سکولاریزاسیون به عنوان یک برنامه یا طرح فلسفی نه تنها کل تمدن غربی را در هم بلعید بلکه همچنین به آرامی و به تدریج به درون حیات و ذهن مسلمانان نیز نفوذ کرد و در حال نفوذ است که این باعث شده تا درک مسلمانان از مفهوم تغییر و پیشرفت و توسعه که به استواری در چارچوب معماری جهان بینی اسلامی نهادینه شده بود به چالش کشیده شود (Al-Attas, 1995, p. 37-39).

برخلاف ایده سکولار پیشرفت که نسبت به گذشته بی‌اهمیت است و تأکید بر حذف و ترک گذشته دارد، اسلامی سازی یا اسلامیزاسیون یک دید و منظره دائمی از پیشرفت فراهم می‌کند که تکاملی و پویا است. از این رو از تفکیک و جدایی ارزشهای دنیایی (موقتی) که یک عیار در تاریخ‌نگاری غرب مدرن است اجتناب می‌ورزد. همانگونه که متفکرانی چون پترایچ که دوره میانه را به مثابه عصر تاریکی ترسیم و بیان کرد و با استعاره‌های خود در خصوص دوره سازی‌های مملو از ارزش دوره رنسانس و روشننگری سعی کرد این مفهوم را بیان کند. آیات ۲ تا ۱۷ سوره بقره این تصور یا ایده باطل تغییر، توسعه و پیشرفت که سکولاریزاسیون و ایده پیشرفت در تمدن غربی مبشر و ترویج‌گران است را به طور مشخصی به چالش می‌کشد و این چنین تغییرات و پیشرفتهایی را حقیقی نمی‌داند: قرآن کریم می‌فرماید مثل یا تمثیل آنها شبیه انسانی است که آتشی را روشن کرده است وقتی همه اطرافشان را روشن نمود، خداوند نورشان را گرفت (آن روشنایی را خاموش کرد) و آنها را در تاریکی مطلق رها کرد سپس آنها نمی‌توانستند چیزی ببینند. آنها کر، کور و لال هستند و از تاریکی مطلق به راه یا صراط مستقیم بر نخواهند گشت و نیز تمثیل آنها شبیه رهگذرانی هستند که در بارانی تند و پرپشت که با تاریکی و رعد و برق همراه است گرفتار آمده‌اند، هربار با صدای صاعقه از بیم مرگ، انگشتان خود را در گوشه‌هایشان فرو می‌برند ولی خداوند از هر سو بر کافران یا منکران دین احاطه دارد و هر وقت اراده کند می‌تواند توان بینایی و شنوایی آنها را بگیرد و نابود کند. ویژگی‌های غم‌انگیز این تمثیلهای قرآنی همچنین در اغلب افسانه‌شناسی‌های یونانی و نیز داستانهای یونانی در متون و ادبیات غربی قابل مشاهده است. ظهور سکولاریزاسیون و ایده پیشرفت، انسان غربی و پیروان اندیشه‌های غربی را از مقامش به عنوان ابناء الهی به یک انسان پرومته‌ای تبدیل کرد زیرا از نظر انسان غربی دیگر او آنقدر شجاع و دلیر شده است که می‌تواند نظم و اراده خدا در عالم را و نیز مشیت الهی و نیز مقدراتی که برای وی مقدر شده است را می‌تواند به به چالش بکشد. این نکته ثابت شد که انسان غربی و پیروان غرب به جای غلبه بر مغاگ یا گودال تاریک عدم قطعیت خود و اضطراب و درد و رنجهای ناشی از رنج وجودی خود از طریق اتکای مطلق به خرد یا عقل خود، به یک انسان Sisyphian یا سیسیفوس (سیسیفوس که محکوم به غلتاندن سنگی بر روی کوه بود) تبدیل شده است

همیشه محکوم به غلتانیدن سنگی تا بالای یک تپه است تا اینکه صرفاً به تماشای غلتیدن دوباره اش بنشیند (Al-Attas, 1995, p. 101-102).

ماری رایبسون، کمیسر سابق سازمان ملل در امور حقوق بشر به درستی و صریح می‌گوید: امنیت و ایمنی انسان ربطی به سلاح ندارد و در حیطه سلاح نیست آن مسئله حیات و عزت و کرامت انسانی است که باید از طریق سیاست اقتصادی، زیست محیطی، بهداشتی و غذایی مناسب حل شود و عبور کند. در واقع راه حل معضلات این سیاست‌هاست نه جنگ. نبرد بر علیه تروریسم باید به جنگ علیه بی‌عدالتی، تبعیض و نابرابری و حفظ کرامت همه انسانها اعم سیاه سفید و سایر مردمان تبدیل شود. این موارد بر طرف شوند خود به خود تروریسم هم از بین می‌رود. غرب به جای اقرار به شکست و درس گرفتن از اشتباهات خود، سیاست خود را به سمت دیگری تغییر داد و از رسانه برای ایجاد پیوندهای جعلی میان اسلام، اسلام‌هراسی و تروریسم استفاده کرد. این اغتشاش و آشفتگی برای بی‌ثبات سازی یکسری از جوامع اسلامی است که دیگر به فکر وحدت فکری و عقیدتی برای رشد نیستند بلکه مایلند مدام بر علیه یکدیگر بجنگند و مخالف همدیگر باشند و جوانان ناامید را تحریک می‌کنند تا در خیابانها خود را در بین مسلمانان منفجر کنند. بر طبق نظر وی، دیالوگ واقعی زمانی برقرار می‌شود که همه یا هر کسی باور داشته باشد چیزی برای فراگرفتن از یکدیگر و دیگری وجود دارد. دیالوگ واقعی میان تمدنها وقتی شکل می‌گیرد که هر کسی دیگری را اینگونه ببیند و باور داشته باشد که دیگری دارای چیزی است که باید فراگرفت و ممکن است هم آن چیز را خود نداشته باشند ولی احساس می‌کنند می‌توانند از دیگری آن را فراگیرند در این صورت است که دیالوگ واقعی برقرار می‌شود (Garaudy, 2012, s. 192).

از نظر روزه گارودی، امروزه مانع اصلی دیالوگ میان غرب و جهان اسلام، این است که غرب ادعا می‌کند معمار همه فرهنگهای امروز جهان هستند. درحالی که غرب مدام بر این ادعای خود اصرار می‌ورزد غیر ممکن است که جهان را از این چشم‌انداز تیره و تار و فاسد رهایی بخشیم. از نظر گارودی مانع دیگری که بر سر راه دیالوگ میان غرب و جهان اسلام وجود دارد، مکانیسمهای تاریخی هستند که مانع دیالوگ شده و سبب عدم توازن اقتصادی بین غرب و جهان اسلام (جهان سوم) شده است (Garaudy, 2005, ss. 259-304). گارودی، دیالوگ میان تمدنها را فرصتی برای توازن بخشی مجدد به جهان با همه ابزارهای ممکن می‌داند و تنها راه حل واقعی حل منازعات می‌داند. گارودی راه حل رفع جهالت سیاسی و فرهنگی، الودگی اطلاعاتی و سوء تفاهات بین مسلمانان (اسلام) و غرب را دیالوگ می‌داند و دومین قاعده لازم برای حل مشکلات را در این می‌داند که غرب از جدلها و ادعاهای برتری طلبی و یا برتری جویی جهانی خود و نیز از ادعای برتری استدلالهای خود دست بردارد (Garaudy, 2012, ss. 9, 10, 227).

ملاحظات اخلاقی

این مقاله حامی مالی ندارد.

تعارض منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند که تعارض منافع وجود ندارد و تمام مسائل اخلاق در پژوهش را که شامل پرهیز از سرقت ادبی، نشر و یا ارسال بیش از یک بار مقاله، تکرار پژوهش دیگران، داده‌سازی یا جعل داده‌ها، منبع‌سازی و جعل منابع، رضایت ناآگاهانه سوژه یا پژوهش‌شونده، سوء رفتار و غیره می‌شوند، به طور کامل رعایت شده است.

تعهد کپی رایت

طبق تعهد نویسندگان، حق کپی رایت (CC) رعایت شده است.

References

- Edward Said., (2004), *Orientalism*, translated by Dr. Abdolrahim Gawahi, pp. 13, 16, and 24, Islamic Culture Publishing House
- Bagheri, A. A., (2008), *The Nature of Humanities and Its Methodology*, pp. 1-5
- Boroujerdi, M., (2005), *Iranian and Western Intellectuals*, translated by Jamshid Shirazi, p. 13, Khazran
- Jones, M & Rice, W. M., (2004), *An Introduction to Political Geography*, translated by Fard, Zahra, Akbari, Rasoul, 2007, pp. 77-78
- Hafeznia, M. R. (2004), *An Introduction to Research Methods in the Humanities*. Tehran: Samt Organization. pp. 5-10
- Haeri, A., (2001), *The First Encounters of Iranian Thinkers*, p. 119, Amir Kabir Publishing House
- Davari Ardakani, R., (2011), *About the West*, Hermes Publishing House, 3rd edition
- Shekouei, H., (2003), *New Thoughts in the Philosophy of Geography*, Gita-Shenshi Publications, Gita-Shenshi Publications
- Abbasi, H., (2014), *Analysis and Review of Dr. Hassan Abbasi on the Background and Consequences of Recent World Developments*, Available at <http://www.rajanews.com>
- Mir Haidar, D., (2000), *The Idea of Dialogue of Civilizations in Today's World System from Thought to Action*, Seminar on Dialogue of Civilizations.
- Hodashtian, A., (1994), *An Introduction to the Birth and Rise of Modernity*, 108-112
- Hodashtian, A., (1996), *The Globalization of Modernity and the Clash of Values*, Pejman, 62-78
- Al-Attas, S. M. N., (1993), *Islam and Secularism*, Kuala Lumpur: International Institute of Islamic Thought and Civilization.
- Al-Attas, S. M. N., (1995), *Prolegomena to the Metaphysics of Islam: An Exposition of Fundamental Elements of the Worldview of Islam*. Kuala Lumpur: International Institute of Islamic Thought and Civilization.
- Fukuyama, F. (2006), *The End of History and The Last Man*. New York: Free Press.
- Merry, R. W. (2005), *Sands of Empire: Miss Ambition*. New York: Simon & Schuster.
- osborne, R. (2006), *Civilization: A New History of the Western World*. New York: Pegasus Books.
- Fouapon, A. (2011), *Western Imperialism and Neo-Colonial Strategy the Clash of Civilizations in the Muslim World*
- spadafora, D. (1990), *The Idea of Progress in Eighteenth-Century Britain*. New Haven: Yale University Press

- Speth, G. J. (2008), *The Bridge at the Edge of the World, Capitalism, the Environment, and Crossing from Crisis to Sustainability*-
- Hizbut, T., (2009), *the Environment problem, its causes and Islam's solution*: 1-30-
- Hobson, J., (2004), *the eastern origins of western civilization*,1-30-
- Hanafi, H., M. (1992), *Fi Ilm al-Istighrab*, 2nd edition (Cairo, 1992)
- Kirman, A., (2008), *RELIGIOUS AND SECULARIST VIEWS OF THE NATURE AND THE ENVIRONMENT*.
- Fuller, G.E. (2008), *C'est l'impérialisme occidental qui est le problème et non l'islam*. Foreign Policy
- Lawrence., (1999), *enlightenment, modernity and war* :1-2-
- Rizvi, A., (2010), *Islamic Environmental Ethics and the Challenge of Anthropocentrism*,1-29
- Nisbet, R. A., (1980), *History of the Idea of Progress*. New York: Basic Books.
- White, I., (1967,1999), *the roots of our environmental crisis* ,1-9-
- Garaudy, R. (2005), *Yüzyılımızda Yalnız Yolculuğum*. Cemal Aydın (Çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı.
- Garaudy, R., (2012), *İnsanlığın Medeniyet Destanı*. Cemal Aydın (Çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı.
- Garaudy, R., (2012). *Medeniyetler Diyalogu*. Cemal Aydın (Çev.). İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı-
- Chomsky, N., (2003), *Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance*. New York: Metropolitan.
- Chomsky, N. vd., (1999), *Terörizm Efsanesi*. Bahadır Sina Şener (Çev.). Ankara: Ayraç.